

بررسی ضریب یکنواختی توزیع آب برای دو آبیاش مورد استفاده در طرح‌های آبیاری بارانی تحت شرایط مختلف هیدرولیکی و جوی

وحید رحمت‌آبادی*، مجید بهزاد، سعید برومند نسب و حسین سخایی‌راد^۱

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۰۸/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۰۵)

چکیده

در آبیاری بارانی افزایش یکنواختی توزیع آب در صورتی امکان‌پذیر است که عوامل و پارامترهایی که موجب کاهش آن می‌شوند مانند سرعت باد، فاصله، آرایش و نوع آبیاش‌ها، شناسایی و تا حد ممکن کنترل شوند. در این تحقیق به منظور بررسی اثر سرعت باد، فشار، فواصل و آرایش آبیاش‌ها بر یکنواختی توزیع آب آزمایش‌هایی براساس استاندارد (۱۹۹۰) ISO ۷۷۴۹/۲ برای دو آبیاش، ADF۲۵E با سه نازل و Nelson مدل FA۰APV با یک نازل که به ترتیب نمونه داخلی و خارجی هستند انجام شد. آزمایش‌ها به صورت آبیاش منفرد در محدوده فشارهای توصیه شده توسط کارخانه‌های سازنده آبیاش‌ها، در سرعت‌های باد موجود برای سه فاصله آبیاش روی لوله فرعی (۲۶،۲۲ و ۳۰ متر) انجام گردید. با توجه به نتایج به دست آمده آبیاش Nelson نسبت به تغییرات سرعت باد و فشارهای در نظر گرفته شده نوسانات کمتری از لحاظ ضریب یکنواختی نسبت به آبیاش ADF داشت. برای آبیاش ADF فشار ۴/۵ بار مناسب‌تر بود. فشارهای در نظر گرفته شده برای آبیاش Nelson تفاوت معنی‌داری با هم نداشتند. نتایج به دست آمده نشان داد که با کاهش نسبت فواصل آبیاش‌ها به قطر پراکنش در فاصله‌های در نظر گرفته شده ضریب یکنواختی افزایش می‌یابد. برای آبیاش‌های مورد مطالعه در آرایش‌های مربعی و مستطیلی نسبت فواصل آبیاش‌ها به قطر پراکنش در حدود ۰/۴ تا ۰/۵ پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: آرایش آبیاش‌ها، سرعت باد، ضریب یکنواختی، فشار

۱. گروه آبیاری و زهکشی، دانشکده مهندسی علوم آب، دانشگاه شهید چمران اهواز

*: مسئول مکاتبات: پست الکترونیکی: vahid9632@yahoo.com

مقدمه

بخش عمده آب در دسترس انسان در نقاط مختلف جهان در بخش کشاورزی و به منظور تولید غذای مورد نیاز به مصرف می‌رسد. از این رو، آب مصرفی بخش کشاورزی جایگاه ویژه‌ای در تخصیص کل منابع آب در هر منطقه یا کشور را دارا می‌باشد. صنعتی شدن کشاورزی در اکثر کشورهای جهان و روبرو شدن با مسئله کم آبی باعث شده است که بر مصرف آب کنترل بیشتری اعمال گردد. یعنی بتوان آب را به هر مقدار چه کم و چه زیاد و در هر زمان که مورد نظر زارع باشد، مورد استفاده قرار داد. انجام این کنترل‌ها در آبیاری‌های سطحی بسیار مشکل می‌باشد ولی در آبیاری تحت فشار (بارانی) که آب در یک سیستم مسدود مانند لوله انتقال و مصرف می‌شود این عمل با سهولت بیشتری انجام می‌گردد. آبیاری بارانی به روشی اطلاق می‌شود که در آن آب تحت فشار وارد شبکه‌ای از لوله‌های اصلی و فرعی شده و سپس از طریق آبیاری‌ها به صورت تقریباً یکنواخت روی محصولات به صورت قطرات باران پاشیده می‌شود. با توجه به نظر زارعین بسیاری از آنها از پایین بودن کیفیت تجهیزات، عدم وجود وسایل یدکی برای تعمیرات و راهبری، و یا مسائلی مانند عدم یکنواختی پخش آب گله‌مند هستند (۲). همچنین طرح‌هایی وجود دارد که سیستم پیاده شده منطبق با شرایط اقلیمی یا وضعیت فیزیکی و شیمیایی آب و خاک نمی‌باشد مسلماً چنین سیستم‌هایی از موفقیت برخوردار نخواهند بود (۲). این سیستم‌ها می‌بایست در توازن با نفوذپذیری خاک به گونه‌ای طراحی شوند که در سطح مزرعه رواناب ایجاد نگردد. ضمن آن که تلفات نفوذ عمقی زمانی به حداقل می‌رسد که آب به‌طور یکنواخت در سطح مزرعه توزیع شود. افزایش یکنواختی توزیع آب در مزرعه در صورتی امکان‌پذیر است که عوامل و پارامترهایی که موجب کاهش آن می‌شوند شناسایی و تا حد ممکن کنترل شوند (۳). کلر به این نتیجه رسید که مهم‌ترین عامل اقلیمی مؤثر بر توزیع یکنواخت آب از آبیاری‌ها، باد است باد را دشمن آبیاری بارانی می‌دانند زیرا از یک طرف باعث کاهش یکنواختی توزیع آب یا افزایش

تلفات نفوذ عمقی می‌گردد و از طرف دیگر، مهم‌ترین عاملی است که بر میزان تلفات تبخیر تأثیر می‌گذارد (۱۳). چادری نشان داد حداقل یکنواختی قابل قبول می‌تواند از منطقه‌ای به منطقه دیگر متفاوت باشد به همین دلیل ممکن است سیستم‌هایی با یکنواختی یکسان تحت شرایط متفاوت اقتصادی قابلیت کاربرد متفاوتی داشته باشند (۵).

تارجوئلو نتیجه گرفت آرایش مربعی آبیاری‌ها یکنواختی بیشتری نسبت به آرایش مستطیلی دارد (۱۶). باوی و همکاران به این نتیجه رسیدند که با افزایش سرعت باد تا ۷ متر در ثانیه کاهش ضریب یکنواختی در مقابل سرعت باد زیاد نیست ولی در سرعت‌های بیشتر از ۷ متر بر ثانیه ضریب یکنواختی شدیداً کاهش می‌یابد همچنین توصیه می‌شود با افزایش سرعت باد نسبت فواصل آبیاری‌ها به قطر پراکنش کاهش یابد و از آرایش مربعی استفاده گردد (۱). پیر عوامل مؤثر بر یکنواختی توزیع آب را به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

- عوامل مربوط به آبیاری‌ها نظیر اندازه نازل، فشار در نازل و نوع نازل
- عوامل مربوط به سیستم نظیر فواصل بین آبیاری‌ها، ارتفاع و پایداری رایزر و تغییرات فشار.
- عوامل مربوط به اقلیم نظیر شدت و جهت باد
- عوامل مربوط به مدیریت شامل مدت آبیاری، مستقیم بودن لوله‌های جانبی، عمود بودن رایزرها (۱۴).

برای بیان یکنواختی توزیع آب در آبیاری بارانی از معیارهای متعددی از جمله ضریب یکنواختی کریستیانسن (۶)، ضریب یکنواختی بیل (۴)، ضریب پیشنهادی هارت و رینولدز (۹)، ضریب پیشنهادی کارملی (۱۲) و غیره استفاده می‌شود. همه این معادلات بر توزیع آب در اطراف آبیاری استوار است (۸). و باد مهم‌ترین عامل محیطی مؤثر بر ضریب یکنواختی آبیاری بارانی می‌باشد (۱۵ و ۱۷). دابوس با استفاده از روش‌های آماری نشان داد که ضریب یکنواختی کریستیانسن در مقایسه با سایر روش‌ها از اعتبار بیشتری برخوردار است (۷). هیرمان به این نتیجه رسید که شرکت‌های سازنده آبیاری‌ها معمولاً از

به‌خصوص سیستم آبیاری بارانی کلاسیک ثابت با آبیاش متحرک در دست داشت.

مواد و روش‌ها

آزمایش‌های مربوطه براساس استاندارد (۱۹۹۰) ISO ۷۷۴۹/۲ (۱۱) به‌روش آبیاش منفرد در مزرعه آزمایشی واقع در دانشکده مهندسی علوم آب دانشگاه شهید چمران اهواز در فصل بهار سال ۱۳۸۸ انجام شد. آب مورد نیاز، از کانال ایستگاه پمپاژ دانشگاه که از رودخانه کارون آبیاری می‌کند وارد استخر ته‌نشینی شده و از آنجا به مزرعه پمپاژ گردید. با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی کارخانه‌های سازنده آبیاش‌ها، آزمایش‌ها برای هر آبیاش در ۴ فشار مختلف که در دامنه فشارهای پیشنهادی کارخانه سازنده می‌باشد انجام گرفت. برای آبیاش ADF۲۵° با سه نازل به قطرهای ۹، ۶/۵ و ۳/۲ میلی‌متر، فشارهای ۳/۵، ۴، ۴/۵ و ۵ بار و برای آبیاش Nelson مدل APV ۸۰° با یک نازل به قطر ۱۰/۳۲ میلی‌متر و زاویه پاشش ۲۴ درجه، فشارهای ۴، ۴/۵، ۵ و ۵/۵ بار در نظر گرفته شد. فشارهای پیشنهادی کارخانه سازنده برای آبیاش ADF ۳ تا ۵ بار و برای آبیاش Nelson ۳ تا ۶ بار می‌باشد. برای دو آبیاش در مجموع ۵۲ آزمایش انجام پذیرفت. زمان کار سیستم در هر آزمایش حداقل یک ساعت بود. با توجه به این‌که آرایش و فاصله آبیاش‌ها از عوامل مؤثر بر یکنواختی توزیع آب می‌باشد، در این تحقیق برای بررسی اثرات فاصله آبیاش‌ها در آرایش‌های مختلف بر یکنواختی توزیع آب، سه فاصله ۲۲، ۲۶ و ۳۰ متر انتخاب و سپس یکنواختی توزیع آب برای فواصل ۲۲×۲۲، ۲۲×۲۶، ۲۲×۳۰، ۲۶×۲۶، ۲۶×۳۰ و ۳۰×۳۰ مترمربع در دو آرایش مربعی و مستطیلی از طریق شبیه‌سازی بین فواصل آبیاش‌ها محاسبه گردید. شکل ۱ نمای کلی از استقرار ظروف جمع‌آوری آب و محل آبیاش در آزمایش‌ها به‌روش آبیاش منفرد را نشان می‌دهد. بعد از آماده کردن زمین و پیاده کردن سیستم و شبکه‌بندی ظروف جمع‌کننده، برای جلوگیری از حرکت ظروف در اثر باد، ظرف‌ها

4m	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4m	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

S محل نصب آبیاش
O محل نصب ظروف جمع‌کننده

شکل ۱. نمای کلی از استقرار ظروف جمع‌آوری آب و محل نصب آبیاش در آزمایش به‌روش آبیاش منفرد

ضریب یکنواختی کریستیانسن برای ارزیابی تولیدات خود استفاده می‌کنند (۱۰). ضریب یکنواختی کریستیانسن از رابطه (۱) به‌دست می‌آید

$$CU = \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^n |X_i - \bar{X}|}{n \cdot \bar{X}}\right) \times 100 \quad [1]$$

در رابطه (۱) CU ضریب یکنواختی کریستیانسن بر حسب درصد، X_i عمق یا حجم آب اندازه‌گیری شده در هر ظرف بر حسب mm یا ml، $\bar{X}$ متوسط عمق یا حجم آب اندازه‌گیری شده در ظرف‌ها mm یا ml، n تعداد کل ظرف‌های اندازه‌گیری شده در آزمایش می‌باشد.

در این تحقیق مقدار یکنواختی توزیع آب در شرایط مختلف از لحاظ فشار آب، آرایش، فواصل آبیاش‌ها و سرعت باد برای دو آبیاش ADF۲۵° و APV ۸۰° Nelson که به‌ترتیب نمونه داخلی و خارجی هستند اندازه‌گیری شد و تغییرات آن نسبت به پارامترهای مذکور بررسی گردید تا ضمن بررسی و مقایسه ضریب یکنواختی آبیاش‌های مذکور، به‌توان راهنمای مناسبی جهت طراحی و بهره‌برداری از سیستم‌های آبیاری بارانی

جدول ۱. ضریب یکنواختی آبپاش ADF در شرایط مختلف باد، فشار آب، آرایش و فواصل آبپاش‌ها

آرایش و فواصل آبپاش‌ها (m)						فشار آب (bar)	متوسط سرعت باد (km/hr)
مستطیلی			مربعی				
۲۶×۳۰	۲۲×۳۰	۲۲×۲۶	۳۰×۳۰	۲۶×۲۶	۲۲×۲۲		
۷۷/۷	۷۸/۴	۸۱/۷	۷۵/۹	۸۰/۷	۸۲/۵	۳/۵	۲/۸
۷۸/۷	۷۹/۸	۸۳/۶	۷۶	۸۱/۶	۸۴/۶	۴	۳/۸
۸۱/۳	۸۱/۹	۸۶/۸	۷۷/۸	۸۴/۹	۸۸/۳	۴/۵	۲/۴
۸۱	۸۳/۳	۸۶/۵	۷۸/۸	۸۴/۳	۸۷/۷	۵	۳
۶۵/۱	۶۶/۷	۷۷	۵۵	۷۶/۱	۸۰/۶	۳/۵	۷/۶
۷۰/۲	۷۰/۸	۷۹/۶	۶۳/۶	۷۸/۶	۸۱/۲	۴	۸/۵
۷۸/۷	۸۰	۸۳/۴	۷۵/۳	۸۲/۳	۸۴/۱	۴/۵	۱۰/۶
۷۳/۱	۷۵/۳	۸۱/۳	۶۹/۲	۷۸/۳	۸۴/۱	۵	۹/۷
۵۶/۶	۶۱/۶	۷۲	۴۷/۱	۶۶/۸	۷۹/۲	۳/۵	۱۶
۶۳/۳	۶۶/۴	۷۷/۴	۵۵/۷	۷۳/۵	۸۱/۱	۴	۱۵/۳
۶۷/۵	۷۰	۷۹/۵	۵۹/۴	۷۶/۴	۸۲/۵	۴/۵	۱۵/۸

آبپاش وجود دارد فاصله داشته باشد. در این مطالعه فشار آب با استفاده از فشارسنج تعبیه شده در بدنه رایزر طبق استاندارد اندازه‌گیری گردید. نظر به این که اکثر محققین تأیید کرده‌اند که ضریب یکنواختی کریستیانسن (رابطه ۱) کاربرد عمومی دارد. این ضریب معیار سنجش ضریب یکنواختی توزیع آب در این مطالعه انتخاب شد.

نتایج و بحث

در جداول ۱ و ۲ به ترتیب متوسط ضرایب یکنواختی توزیع آب برای آبپاش‌های ADF و Nelson در سرعت باد، فشار و فواصل مورد نظر ارائه شده است. در ستون اول این جداول با توجه به دسته‌بندی محدوده‌های سرعت باد، (ملایم (کمتر از ۷)، متوسط (بین ۷ تا ۱۴) و شدید (بیشتر از ۱۴ کیلومتر در ساعت)) متوسط سرعت بادهای موجود در هنگام آزمایش برای این محدوده‌ها در فشارهای مختلف ارائه شده است.

در جداول ۱ و ۲ نتایج زیر ملاحظه می‌شود. برای هر دو آبپاش با افزایش سرعت باد تقریباً در همه فواصل ضریب

توسط میخ‌های چوبی و سیم فلزی مهار گردید. در این تحقیق از ظروف جمع‌کننده با قطر ۱۳/۹ سانتی‌متر و شبکه مربعی ۴×۴ مترمربع برای ظرف‌های جمع‌کننده استفاده شد. برای اندازه‌گیری حجم آب ظروف از استوانه‌های مدرج استفاده گردید. ارتفاع رایزر مورد آزمایش با توجه به استاندارد، ۱۶۵ سانتی‌متر در نظر گرفته شد. برای عمود نگه داشتن رایزر از پایه‌های تنظیم شونده و تراز بنایی استفاده گردید.

از آن‌جا که آزمایش‌ها در فضای باز، در مزرعه انجام شد، در نتیجه عوامل اقلیمی شامل سرعت و جهت باد، دما و رطوبت هوا غیرقابل کنترل بود لذا در هر آزمایش مقادیر سرعت باد با استفاده از ایستگاه هواشناسی واقع در فاصله ۴۰۰ متری مزرعه آزمایشی، در ارتفاع ۲ متری از سطح زمین تعیین گردید و در طول هر آزمایش میانگین سرعت باد در نظر گرفته شد. با توجه به استاندارد (ISO ۷۷۴۹/۲ (۱۹۹۰)) فشار متوسط همان فشار سر آبپاش تعریف می‌شود. این فشار باید در نقطه‌ای از پایه آبپاش اندازه‌گیری شود که حداقل به اندازه ۱۰ برابر قطر لوله از نقطه‌ای که در آن تغییر جهت یا تغییر مقطع در پایه

جدول ۲. ضریب یکنواختی آبپاش Nelson در شرایط مختلف باد، فشار آب، آرایش و فواصل آبپاش‌ها

آرایش و فواصل آبپاش‌ها (m)						فشار آب (bar)	متوسط سرعت باد (km/hr)
مستطیلی			مربعی				
۲۶×۳۰	۲۲×۳۰	۲۲×۲۶	۳۰×۳۰	۲۶×۲۶	۲۲×۲۲		
۸۱/۲	۸۳/۴	۸۴/۸	۷۹/۵	۸۳/۹	۸۶/۳	۴	۳/۲
۸۲/۳	۸۴	۸۴/۸	۸۱	۸۴/۱	۸۶/۲	۴/۵	۵/۳
۸۲/۶	۸۴/۳	۸۵/۷	۸۱/۱	۸۴/۱	۸۷/۲	۵	۲/۳
۸۵/۵	۸۷/۱	۸۷/۶	۸۴/۶	۸۶/۷	۸۸/۷	۵/۵	۲/۳
۷۹/۳	۸۱/۶	۸۰/۶	۷۶	۸۰/۷	۸۲/۳	۴	۱۰/۹
۸۰/۱	۸۱/۹	۸۲/۶	۷۷/۶	۸۱	۸۴	۵	۹
۷۷/۸	۸۰/۷	۸۴/۵	۷۳	۸۳/۹	۸۶/۶	۵/۵	۱۳
۷۲/۹	۷۵/۳	۸۱/۳	۶۹	۷۹/۸	۸۲	۴/۵	۱۶/۳
۷۴/۶	۷۶/۴	۸۰/۳	۷۳/۱	۷۹/۳	۸۱/۶	۵/۵	۱۷/۸

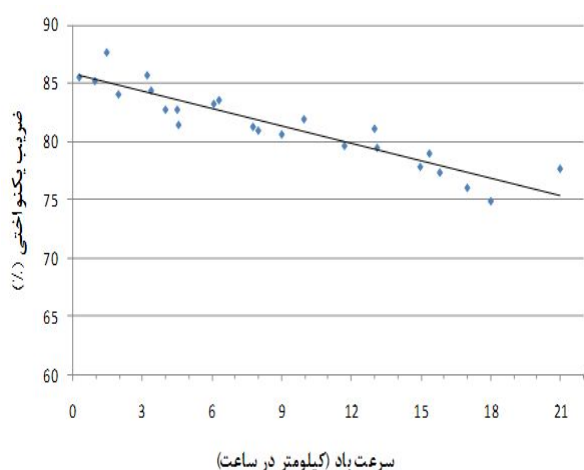
دو آبپاش تفاوت قابل ملاحظه‌ای وجود ندارد اما درحالی که باد متوسط و شدید وجود دارد برای آبپاش ADF کاهش چشمگیری در ضریب یکنواختی به‌خصوص در فواصل بزرگ‌تر آبپاش‌ها نسبت به آبپاش Nelson مشاهده می‌شود. ضرایب یکنواختی آبپاش ADF در بهترین حالت ۸۸/۳ و بدترین حالت آزمایش‌های انجام شده، ۴۷/۱ به‌دست آمده است که این مقادیر برای آبپاش Nelson به‌ترتیب ۸۸/۷ و ۶۹ درصد می‌باشد. آنچه مشخص است آبپاش Nelson نسبت به تغییرات سرعت‌های باد و همچنین فشار در نظر گرفته شده نوسانات کمتری از لحاظ ضریب یکنواختی نسبت به آبپاش ADF دارد.

برای هر دو آبپاش آرایش مربعی در مجموع دارای شرایط بهتری نسبت به آرایش مستطیلی آبپاش‌ها می‌باشد زیرا آرایش مربعی ضمن پوشش دادن مساحت بیشتر در مجموع با آرایش مستطیلی ضریب یکنواختی تقریباً برابری دارد. دلیل این امر می‌تواند هم‌پوشانی بهتر آب آبپاش‌ها در جهات مختلف در آرایش مربعی نسبت به آرایش مستطیلی باشد. که در طراحی

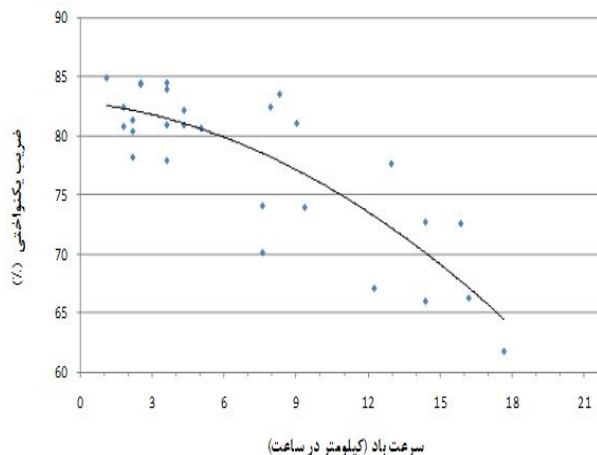
یکنواختی توزیع آب کاهش یافته است که این کاهش در فواصل بزرگ‌تر مشهودتر بوده و با افزایش فواصل آبپاش‌ها (افزایش نسبت فواصل آبپاش‌ها به قطر پراکنش) در همه فشارها و سرعت‌های باد ضریب یکنواختی توزیع آب کاهش یافته است.

با توجه به بررسی اثر فشار آب بر ضریب یکنواختی آبپاش ADF با استفاده از مقایسه میانگین‌ها به‌روش دانکن، اختلاف بین فشار ۴/۵ بار با بقیه فشارها معنی‌دار است و بین ۴ و ۵ بار اختلاف معنی‌دار وجود ندارد. فشار ۴/۵ بار مناسب‌تر از بقیه است و فشار کمتر از ۴ بار توصیه نمی‌شود. برای آبپاش Nelson بین فشارهای اعمال شده، از لحاظ ضریب یکنواختی با توجه به مقایسه میانگین‌ها اختلاف معنی‌داری وجود ندارد.

در شرایط مناسب جوی، هیدرولیکی، و مدیریتی (سرعت باد ملایم، تغییرات فشار کم و فواصل مناسب آبپاش‌ها) یعنی درحالی که بیشترین ضرایب یکنواختی برای هر آبپاش به‌دست آمده است بین ضرایب یکنواختی به‌دست آمده برای

شکل ۳. رابطه بین سرعت باد و ضریب یکنواختی آبیاری Nelson

شکل ۲. رابطه بین سرعت باد و ضریب یکنواختی آبیاری ADF

جدول ۳. اثر فواصل آبیاری بر ضریب یکنواختی توزیع آب، آبیاری ADF

مستطیلی			مربعی			آرایش آبیاریها
۲۶×۳۰	۲۲×۳۰	۲۲×۲۶	۳۰×۳۰	۲۶×۲۶	۲۲×۲۲	فاصله آبیاریها (m)
۷۲/۱	۷۴	۸۰/۸	۶۶/۷	۷۵/۵	۸۳/۳	ضریب یکنواختی (٪)
۰/۴۸×۰/۵۶	۰/۴۱×۰/۵۶	۰/۴۱×۰/۴۸	۰/۵۶×۰/۵۶	۰/۴۸×۰/۴۸	۰/۴۱×۰/۴۱	متوسط فاصله نسبت به قطر پراکنش

باد و متوسط ضرایب یکنواختی را نشان می‌دهند.

$$CU = -0.046W^2 - 0.22W + 82.87 \quad [2]$$

$$(R^2 = 0.70)$$

$$CU = -0.499W + 85.84 \quad (R^2 = 0.86) \quad [3]$$

در روابط (۲) و (۳)، CU ضریب یکنواختی (٪) و w سرعت باد در ارتفاع ۲ متری (km/hr) است.

در این تحقیق برای بررسی اثر فواصل آبیاریها بر یکنواختی توزیع آب فاصله آبیاریها، ۲۲، ۲۶ و ۳۰ متر متفاوت در نظر گرفته شد. ارتباط بین فواصل مختلف و ضریب یکنواختی توزیع آب در جداول ۳ و ۴ به ترتیب برای آبیاریهای ADF و Nelson نشان داده شده است. ضرایب یکنواختی مندرج در جداول مذکور متوسط ضرایب یکنواختی تمام تیمارها برای فواصل مورد نظر می‌باشد با توجه به معادلات ۲ و ۳ چنانچه سرعت باد به اندازه‌ای شدید باشد که باعث کاهش بیش از حد ضریب یکنواختی گردد باید در مدیریت آبیاری این

سیستم بارانی آرایش مربعی آبیاریها توصیه می‌شود. البته با توجه به مسائل اقتصادی و مشخص بودن جهت غالب وزش باد منطقه و موقعیت طرح آبیاری بارانی، آرایش مستطیلی نیز با به کار بردن فواصل بهینه آبیاریها می‌تواند مناسب باشد.

سرعت و جهت باد نقش بسزایی در یکنواختی توزیع آب در سیستم‌های آبیاری بارانی دارد وجود بادهای شدید در یک منطقه می‌تواند عامل محدود کننده در طرح ریزی سیستم بارانی بوده و یا حداقل زمان کار آن را محدود به شب که در آن سرعت باد کمتر است بنماید. رابطه بین سرعت باد و ضریب یکنواختی توزیع آب در اشکال ۲ و ۳ به ترتیب برای آبیاریهای ADF و Nelson نشان داده شده است ضریب یکنواختی در این شکل‌ها متوسط ضریب یکنواختی در آرایش و فواصل مختلف در نظر گرفته شده برای هر آزمایش است.

با توجه به شکل‌های ۲ و ۳ روابط (۲) و (۳) به ترتیب برای آبیاریهای ADF و Nelson به دست آمد که رابطه بین سرعت

جدول ۴. اثر فواصل آبپاش‌ها بر ضریب یکنواختی توزیع آب، آبپاش Nelson

مستطیلی		مربعی		آرایش آبپاش‌ها	
۲۶×۳۰	۲۲×۳۰	۲۲×۲۶	۳۰×۳۰	۲۶×۲۶	۲۲×۲۲
۷۹/۶	۸۱/۶	۸۳/۶	۷۷/۲	۸۲/۶	۸۵
۰/۵۸×۰/۵	۰/۵۸×۰/۴۲	۰/۵×۰/۴۲	۰/۵۸×۰/۵۸	۰/۵×۰/۵	۰/۴۲×۰/۴۲

فاصله آبپاش‌ها (m)
ضریب یکنواختی (%)
متوسط فاصله نسبت به قطر
پراکنش

کریستیانسن (۱۹۴۲) پس از مطالعه حالت‌ها و شرایط مختلف، فواصلی را برای آبپاش‌ها پیشنهاد کرده است. وی برای آرایش مستطیلی و مربعی به ترتیب نسبت فواصل آبپاش‌ها به قطر پراکنش، $۰/۴ \times ۰/۶$ و $۰/۵$ را پیشنهاد کرده است. کلر (۱۹۸۳) پس از مطالعاتی یک قاعده کلی برای مناطق با بادهای متوسط و آرایش‌های مربعی و مستطیلی به ترتیب نسبت فواصل آبپاش‌ها به قطر پراکنش $۰/۵$ و $۰/۴ \times ۰/۶۷$ را پیشنهاد کرده است. تارجوئلو نتیجه گرفت آرایش‌های مربعی نسبت به آرایش‌های مستطیلی آبپاش‌ها ضریب یکنواختی بالاتری دارند و با افزایش سرعت باد کاهش یکنواختی با معادله درجه دو مطابقت دارد (۱۶). هارت اثر کاهش یکنواختی در نتیجه افزایش سرعت باد را خطی ذکر کرد (۹). همان‌طور که مشخص است نتایج این تحقیق با نتایج اکثر کسانی که در این زمینه فعالیت کرده‌اند، مطابقت دارد.

سپاسگزاری

بدین وسیله از قطب علمی مدیریت بهره‌برداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی، دانشکده مهندسی علوم آب دانشگاه شهید چمران اهواز و همچنین شرکت مهندسین مشاور سامان‌آبراه که امکانات لازم را برای انجام این تحقیق فراهم نمودند تقدیر و تشکر می‌شود.

مسئله را لحاظ کرد مثلاً اگر سرعت باد برای معادله ۲ بیش از ۱۴ کیلومتر در ساعت شود ضریب یکنواختی کمتر از ۷۰ درصد خواهد شد و با توجه به شرایط مزرعه می‌توان در مورد آبیاری در این شرایط تصمیم‌گیری کرد. همان‌طور که از معادلات ۲ و ۳ مشخص است شیب منحنی مربوط به آبپاش ADF بیشتر بوده یعنی سرعت باد هرچه شدیدتر باشد اثر بیشتری بر آبپاش ADF دارد.

با توجه به جداول ۳ و ۴ ضریب یکنواختی توزیع آب برای دو آبپاش در فواصل ۲۲×۲۲ متر مربع بیشترین مقدار و در فواصل ۳۰×۳۰ متر مربع کمترین مقدار می‌باشد آنچه مشخص است اثر فاصله آبپاش‌ها بر یکنواختی توزیع آب بیشتر از اثر آرایش آبپاش‌ها می‌باشد که باید در طراحی‌ها فاصله آبپاش‌ها با دقت بیشتری تعیین شود. علت اصلی افزایش یکنواختی با کاهش فواصل آبپاش‌ها می‌تواند تداخل بیشتر آب آبپاش‌ها در فواصل کوچک‌تر باشد نتایج حاصل نشان می‌دهد که با کاهش نسبت فواصل آبپاش‌ها به قطر پراکنش، ضریب یکنواختی افزایش می‌یابد. برای آبپاش‌های مورد مطالعه نسبت فواصل آبپاش‌ها به قطر پراکنش در حدود $۰/۴$ تا $۰/۵$ در آرایش‌های مربعی و مستطیلی پیشنهاد می‌شود. که در شرایط نامناسب محیطی مانند بادهای شدید فواصل کمتر آبپاش‌ها نتایج مناسب‌تری خواهد داشت زیرا طبق آنچه که قبلاً گفته شد با افزایش سرعت باد در فواصل بزرگ‌تر آبپاش‌ها ضریب یکنواختی کاهش بیشتری نسبت به فواصل کمتر دارد.

منابع مورد استفاده

۱. باوی، ع. کشکولی ح. و برومند نسب س. ۱۳۸۷. تاثیر عوامل جوی و هیدرولیکی بر ضریب یکنواختی توزیع آب در آبیاری بارانی در منطقه امیدیه. مجله پژوهش آب ایران ۲(۲): ۵۳-۵۹.
۲. علیزاده، امین. ۱۳۸۵. طراحی سیستم‌های آبیاری، جلد دوم، طراحی سیستم‌های آبیاری تحت فشار. انتشارات دانشگاه امام رضا.
۳. شیخ اسماعیلی، ا. ۱۳۸۲. بررسی یکنواختی توزیع آب و تلفات تبخیر و باد در سیستم آبیاری بارانی کلاسیک ثابت با آپاش متحرک A-D-5. پایان‌نامه کارشناسی ارشد آبیاری و زهکشی. دانشگاه شهید چمران اهواز. دانشکده کشاورزی.
4. Beal, J. G. 1957. Sprinkler irrigation application efficiency. Australian Irrigation Development Association Report.
5. Chaudry F. H. 1978. Nonuniform sprinkler irrigation application efficiency. J. Irrigation and Drainage Division, ASCE, 2:165-178.
6. Christiansen, J. E. 1942. Irrigation by sprinkling. California Agric. Exp. Sta. Bull, 670. University of California, Berkeley.
7. Dabbous, B. 1962. A study of sprinkler uniformity evaluation methods. Master degree Thesis, Uthastate University at Logan.
8. De wrachien, D., and G. Lorenzini, G. 2006. Modeling jet flow and losses in sprinkler irrigation: Overview and perspective of a new approach. Biosys. Engin. 94(2): 297-309.
9. Hart, W. E. and W. N. Reynolds. 1965. Analytical design of sprinkler system. Trans. ASAE, 8(1): 83-89.
10. Heerman, D.F. 1983. Design and operation of farm irrigation system. ASAE. PP. 591-600.
11. ISO-7749/2. 1990. Part 2. Uniformity of distribution and test methods. Agricultural irrigation equipment-Rotating sprinklers.
12. Karmeli, D. 1978. Estimating sprinkler distribution pattern using linear regression. Transactions of the ASAE 21, 682-686.
13. Keller, J. 1983. USDA-SCS national engineering handbook section 15. Irrigation, Sprinkler Irrigation.
14. Pair, C. H. 1968. Water distribution under sprinkler irrigation. Trans. ASAE 11(5): 648-651.
15. Playan, E., R. Salvador, J. M. Faci, N. Zapata, A. Martinez-cob and I. Sanchez. 2005. Day and night wind drift and evaporation losses in sprinkler solid-sets and moving laterals. Agric. Water Manage.76:139-159.
16. Tarjuelo, J. 1992. Working condition of sprinkler to optimize application of water. J. Irrigation and Drainage Engineering 118 (6): 895-913
17. Zapata, N., E. Playan , A. Martinez-Cob, I. Sanchez, J. M. Faci, and S. Lecina. 2007. From on farm solid-set sprinkler irrigation design to collective irrigation network design in windy areas. J. Agric. Water Manage. 87: 187-199.